Szoftver architektúra tervek ellenőrzése

Majzik István
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Méréstechnika és Információs Rendszerek Tanszék
http://www.mit.bme.hu/~majzik/

Tartalomjegyzék

- A fázis ki- és bemenetei
- Az architektúra tervek elkészítése
  - A komponensek azonosítása
  - Mit határoz meg az architektúra?
- Ellenőrzési feladatok
  - Követelményeknek való megfelelőség, követhetőség
  - Hibahatások vizsgálata
  - Extra-funkcionális követelmények vizsgálata
- Teszt tervezés

Kimenetek és bemenetek

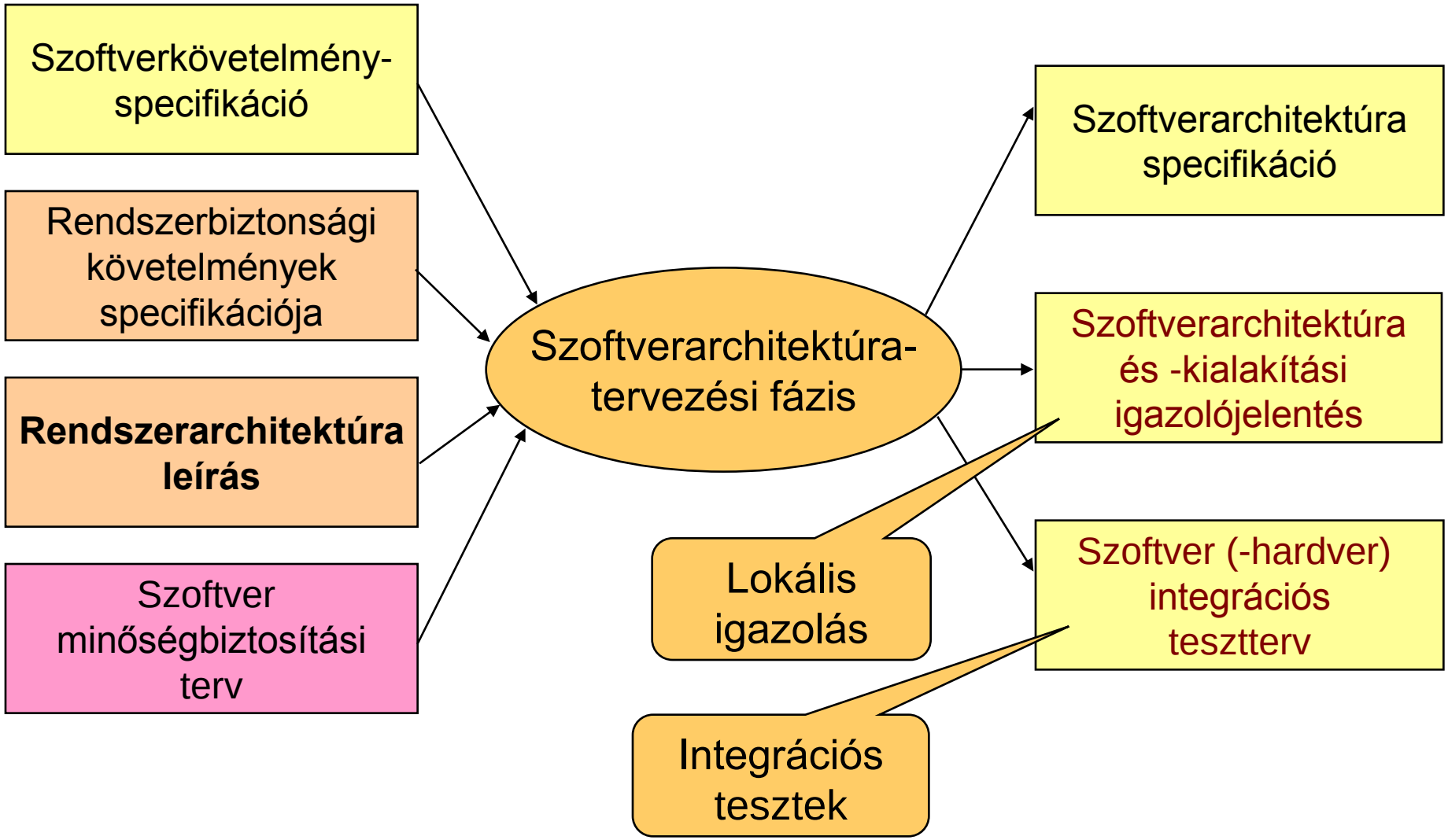

Tartalomjegyzék

- A fázis ki- és bemenetei
- Az architektúra tervek elkészítése
  - A komponensek azonosítása
  - Mit határoz meg az architektúra?
- Ellenőrzési feladatok
  - Követelményeknek való megfelelőség, követhetőség
  - Hibahatások vizsgálata
  - Extra-funkcionális követelmények vizsgálata
- Teszt tervezés

Szoftverarchitektúra terv

- Architektúra: Komponensek + közöttük lévő kapcsolatok
  - Hardver-szoftver együttműködés azonosítása
  - Szoftverkomponensek (modulok) azonosítása
- Tervezői döntések
  - Komponensek és kapcsolatok meghatározása
    - Hardver-szoftver együttműködés
    - Hibahatások figyelembe vétele
  - Méretezés (a komponensek és kapcsolatok tulajdonságai)
    - Teljesítmény, redundancia, biztonságosság, ...
  - Architektúra minták használata
    - Pl. MVC, N-tier, …
  - Újrafelhasználás (korábban fejlesztett, OTS komponensek)

Példa: OTS komponensek kritikus rendszerekben

- Korábban fejlesztett, érvényesített (validált) elemek: alkalmasság igazolásával használhatók
  - Szoftverkövetelményeknek való megfelelés
  - Azonos platform, kontextus
  - Változások esetén hatásvizsgálat
- Biztonságintegritási szintek
  - SIL 0: előfeltételek nélkül elfogadható az OTS komponens
  - SIL 1,2: validációnak tartalmaznia kell
  - SIL 3,4: validációnak tartalmaznia kell + lehetséges meghibásodások elemzése

    + védelmi stratégia és ennek tesztelése + hibanaplók és kiértékelésük
- Szoftver modulok SIL szintje:
  - Alapértelmezés: Egyező a rendszer(modulok) SIL szintjével
  - Csökkentés: Van olyan mechanizmus, amely megakadályozza, hogy a szoftver meghibásodása a rendszer nem biztonságos állapotba kerülését okozhassa

Példa: Architekturális megoldás SIL csökkentésre

Független szoftver „csatornák”

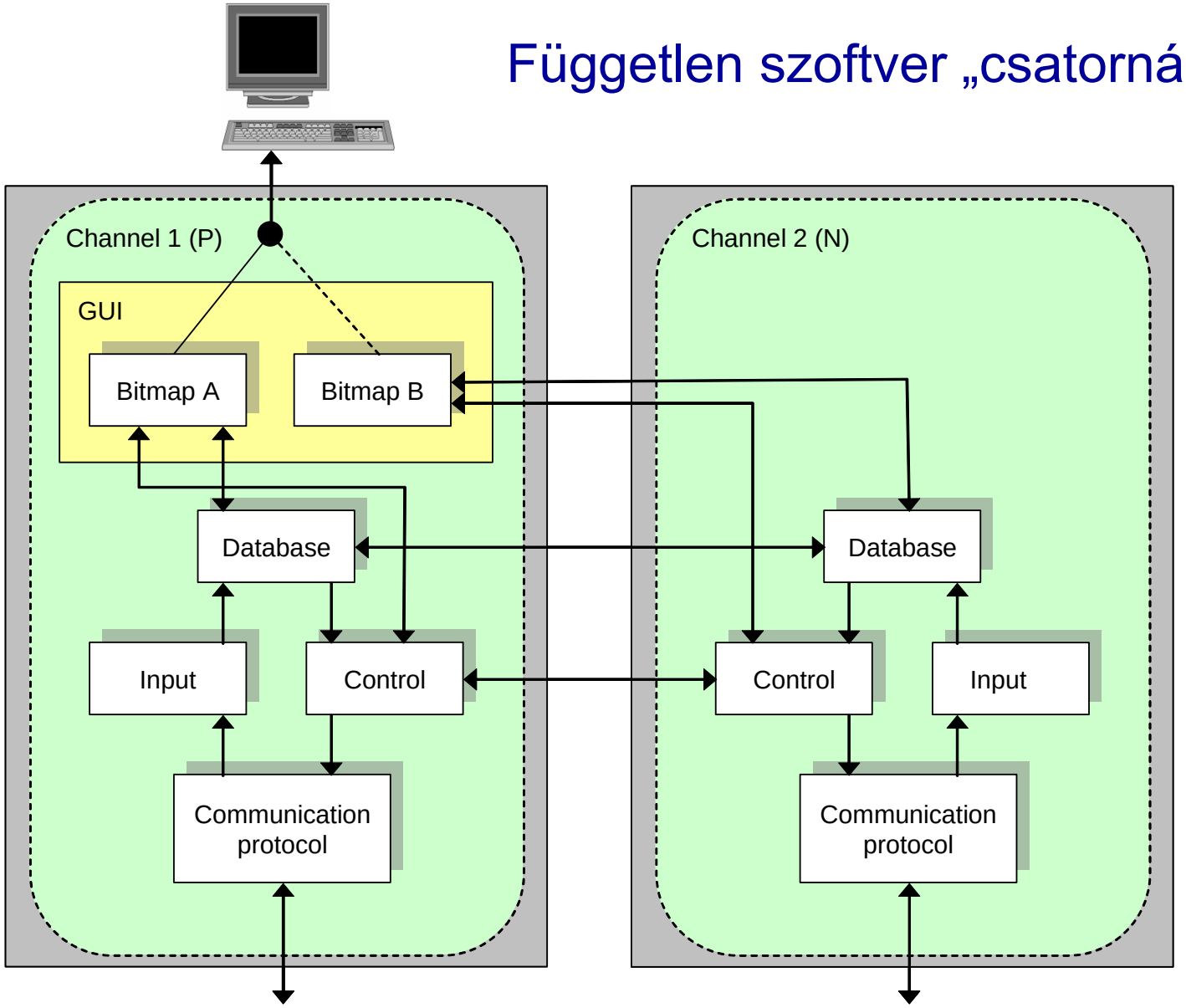

Példa: Architekturális megoldás SIL csökkentésre

Visszaellenőrzés eltérő modulokon

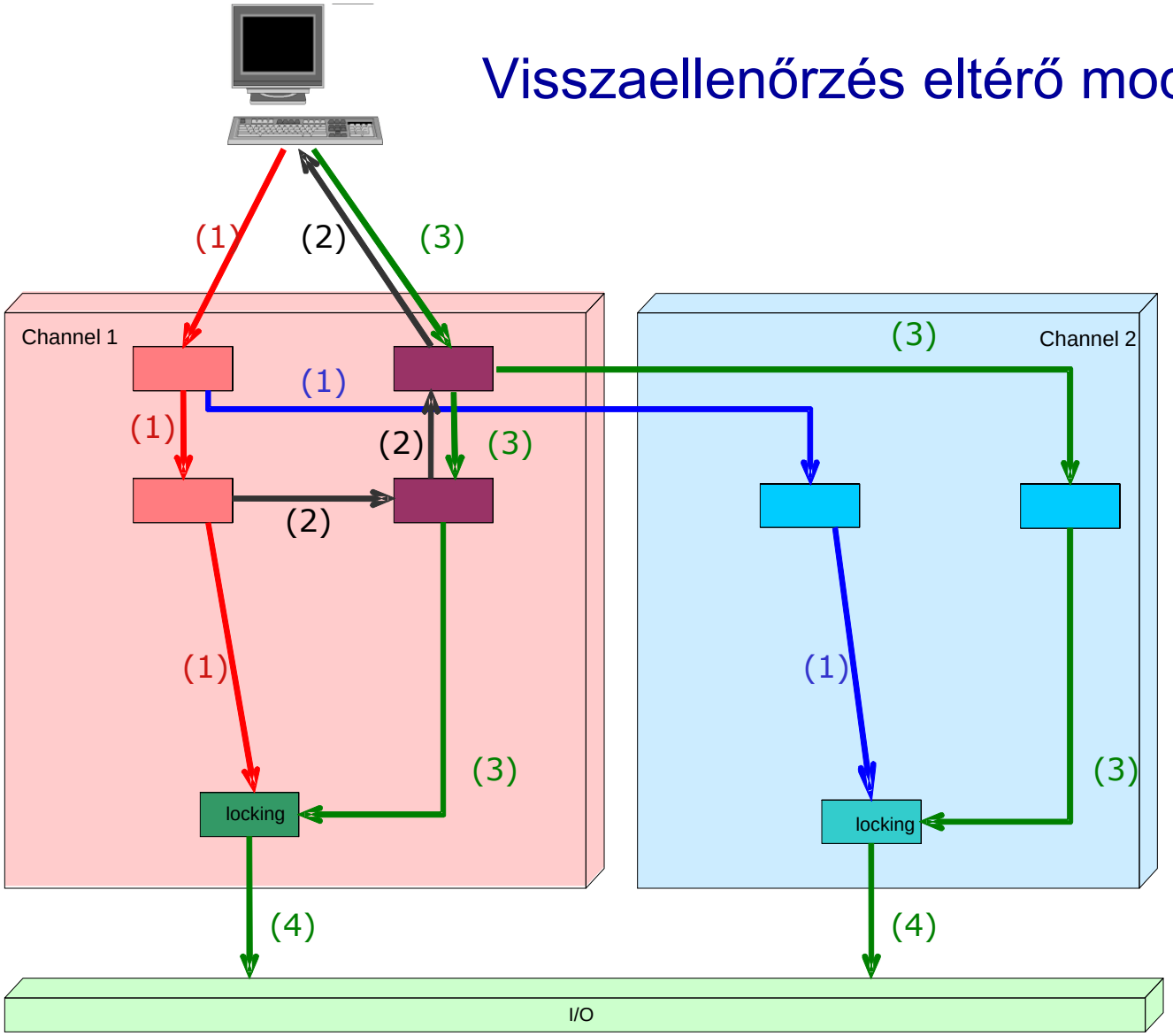

Jellegzetes architektúra minták: Redundancia

- Hardver redundancia:
  - Azonos komponensek:
    Működés közbeni tranziens és állandósult hibák detektálása és (diagnosztika után) hibakezelés
    - Két komponens: Hibadetektálásra alkalmas, diagnosztika szükséges
    - Kettőnél több komponens (NMR): Hiba maszkolható (szavazás)
- Szoftver redundancia:
  - Eltérő tervezés („diverz programozás”):
    A szisztematikus szoftver tervezési hibák detektálása és kezelése
    - Aktív redundancia: N-verziós programozás (NVP)
    - Passzív redundancia: Javító blokkok (RB)
    - Adaptív redundancia: Önkonfiguráló programozás (SCOP)
- Információ redundancia:
  - Hibafelismerő illetve hibajavító kódolás
- Idő redundancia:
  - Újrapróbálás: Tranziens hibák esetén lehet hatásos
  - Közvetett idő redundancia más technikák esetén is

Példa: Architektúra előírt megoldásai (EN50128)

- SIL 1-től R, SIL 3-tól tipikusan HR technikák
  - Defenzív programozás
  - Hibafelfedés és hibadiagnózis
  - Hibafelismerő kódok
  - Meghibásodásbizonyító programozás
  - Diverziter programozás
    - Eltérő tervezésű modulok
  - Megvalósított esetek tárolása
  - Szoftverhiba-hatáselemzés

  -> Szoftver, információ és idő redundancia
- Ellenjavallt technikák (NR)
  - Előre / visszalépő helyreállítás
  - Mesterséges intelligencia módszerek hibajavításra
  - Dinamikus szoftver rekonfiguráció

Sokféle kombináció megengedett

Failure assertion

Referencia

Bennmaradó hibák elleni védekezés

Mit határoz meg az architektúra?

Elérendő tulajdonság	**Tervezési tér (releváns döntések)**
Szolgáltatásbiztonság	Hibadetektálás, hibabehatárolás, hibakezelés (redundancia)
Teljesítmény	Erőforrás hozzárendelés, erőforrás menedzsment
Biztonságosság	Veszély csökkentés, veszély kontroll (monitorozás)
Adatbiztonság	Integritás ellenőrzés, behatolás felderítés, helyreállítás
Tesztelhetőség	Vezérelhetőség, megfigyelhetőség
Karbantarthatóság	Elkülönítés (pl. MVC minta)

Tartalomjegyzék

- A fázis ki- és bemenetei
- Az architektúra tervek elkészítése
  - A komponensek azonosítása
  - Mit határoz meg az architektúra?
- Ellenőrzési feladatok
  - Követelményeknek való megfelelőség, követhetőség
  - Hibahatások vizsgálata
  - Extra-funkcionális követelmények vizsgálata
- Teszt tervezés

A szoftverarchitektúra ellenőrzési technikái (áttekintés)

- Követhetőség a követelmények felől
  - Követelmények „lefedése” architektúra elemekkel
- Szisztematikus elemzések: architektúra „bejárás”
  - Interfész analízis
    - Elvárt és nyújtott interfészek megfelelősége
  - Hibahatás analízis kombinatorikus módszerekkel
    - Komponens szintű hibák $\leftrightarrow$ Rendszerszintű hatások
- Modell alapú elemzések: architektúra analízis
  - Sztochasztikus analízis: extra-funkcionális jellemzők meghatározása
    - Lokális (komponens illetve kapcsolati szintű) paraméterek alapján rendszerszintű jellemzők számítása
    - Az analízis modell konstruálása: Az architektúra alapján
- Trade-off analízis

Az architektúra terv igazolása: Követhetőség

- Hogyan segítik ezt a félformális nyelvek?
- Példa: SysML (Systems Modelling Language)
  - Architektúra tervezés első lépése: Block diagram

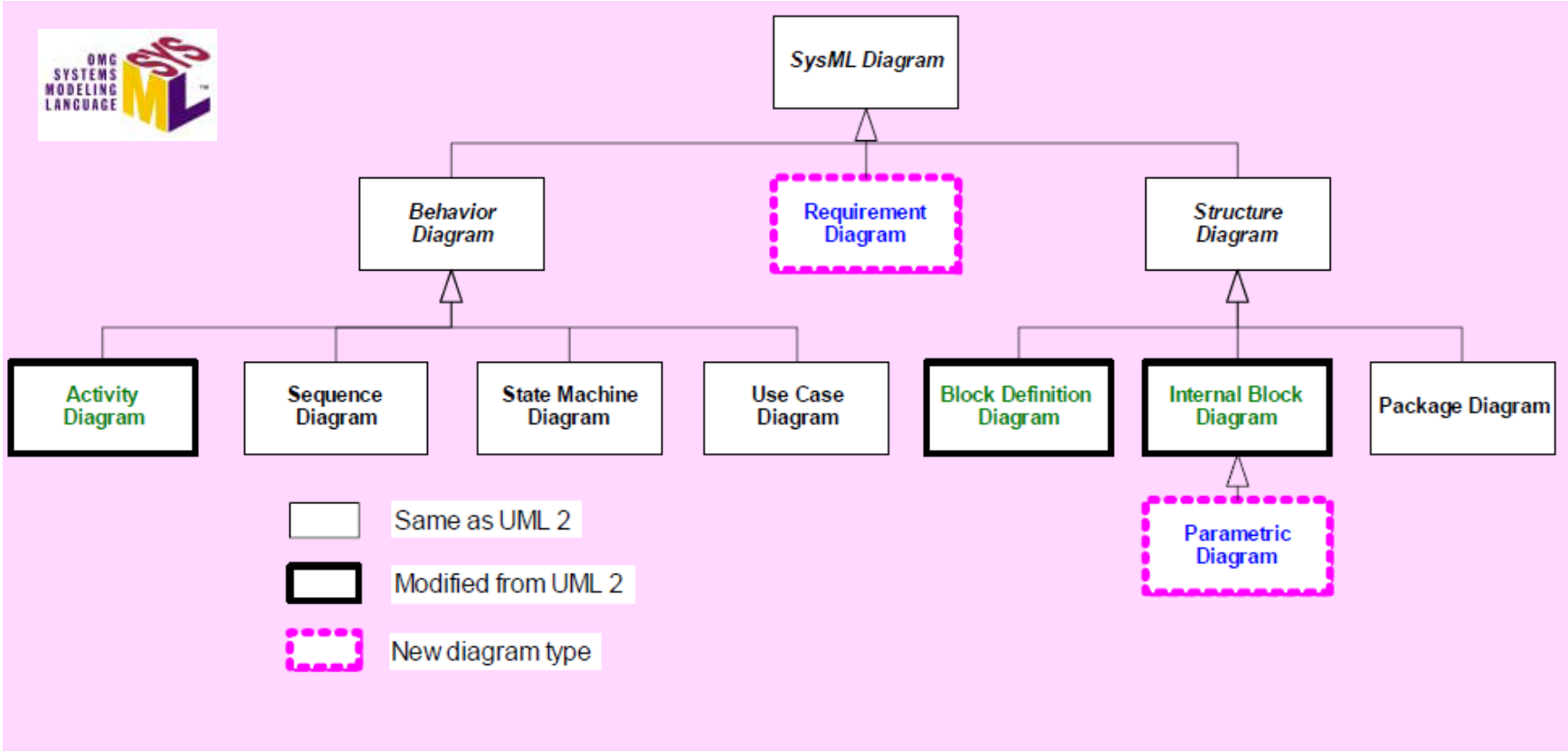

Az architektúra terv igazolása: Követhetőség

- Hogyan segítik ezt a félformális nyelvek?
- Példa: SysML (Systems Modelling Language)
  - Architektúra tervezés első lépése: Block diagram

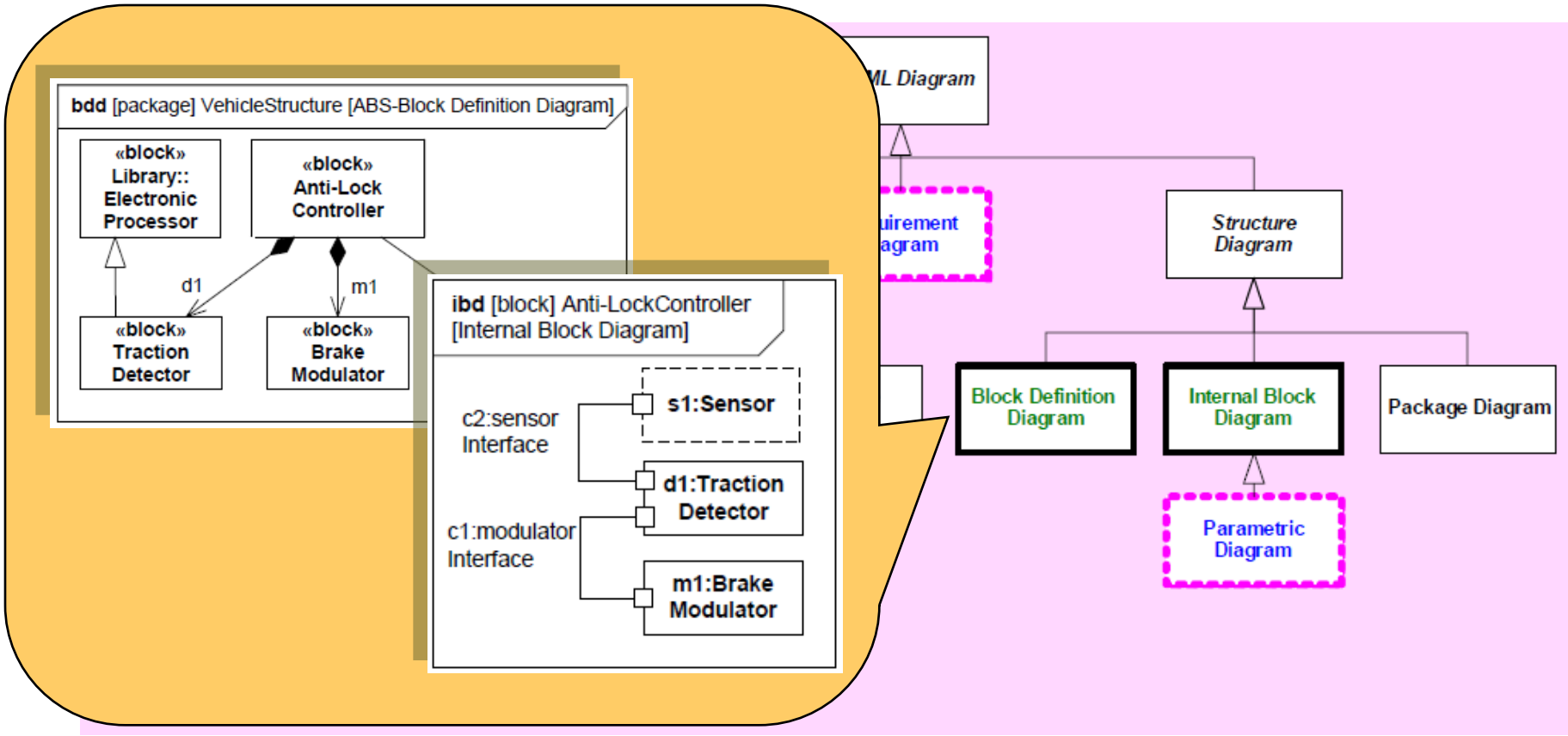

Relációk explicit megjelenítése és ellenőrzése

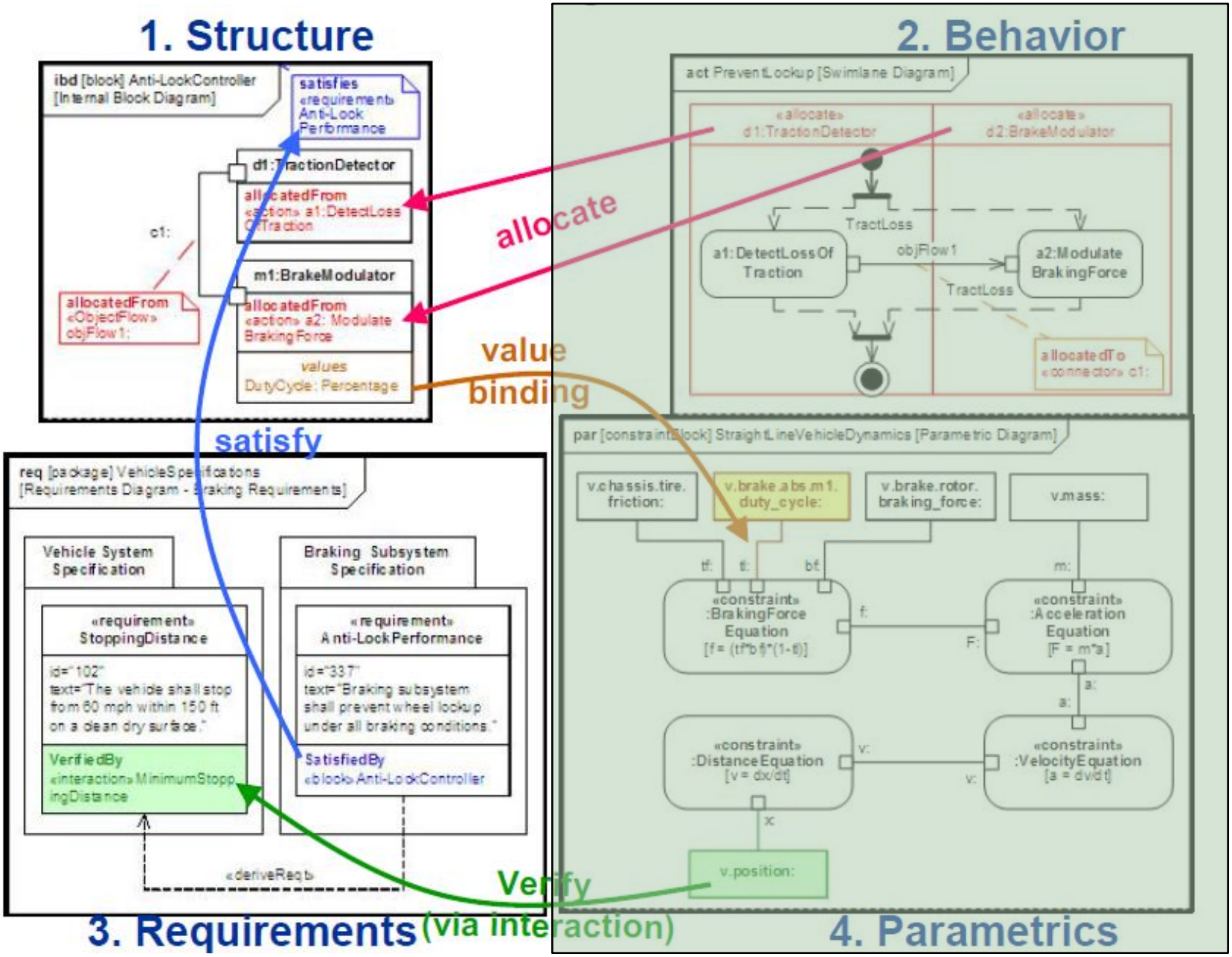

Szisztematikus vizsgálat: Interfész analízis

- Célkitűzés
  - Komponens interfészek megfelelősége
  - Teljesség: A kapcsolatok szisztematikus „bejárása” biztosítja
- Szintaktikus analízis
  - Hívási paraméterek száma, típusa (signature)
- Szemantikus analízis
  - Komponensekhez rendelt funkcionalitás leírása alapján
  - Szerződés (contract) alapú analízis
- Viselkedési analízis
  - Komponens viselkedés specifikáció alapján
  - Összetett protokollok esetén szokásos (konformancia)
  - Viselkedési ekvivalencia relációk definiálhatók
    - Trace ekvivalencia
    - Biszimuláció
  - Időzítések is vizsgálhatók

Szisztematikus vizsgálat: Hibahatás analízis

- Célkitűzés
  - Komponens jellemzők és rendszerszintű jellemzők közötti kapcsolatok megállapítása
  - Teljesség: Minden komponens releváns jellemzői szerepelnek
- Analízis megközelítése
  - Az architektúra szempontjából
    - Alulról felfelé: A komponensek (alrendszerek) felől
    - Felülről lefelé: Rendszerszintről lebontva
  - Ok-okozati szempontból:
    - Előrelépő (induktív): Ok hatásainak vizsgálata
    - Visszalépő (deduktív): Okozat okainak felderítése
- Jellegzetes példa: Hibahatás analízis
  - Hibafa
  - Eseményfa
  - Ok-következmény analízis
  - Hibamód és -hatás analízis (FMEA)

1. Hibafa analízis

Rendszerszintű veszély okainak vizsgálata

- Tipikusan felülről lefelé haladó analízis
- Felderíti a kezelendő hibaokokat és -kombinációkat

Hibafa konstrukció:

- (Rendszerszintű) veszély, veszélyes állapot:
  Azonosítás: környezet, követelmények, szabványok
- Közbenső események, pszeudo-események:
  Veszélyhez vezetnek,
  Boole-logikai kombinációi (AND, OR) alacsonyabb szintű eseményeknek
- Elsődleges események: további felbontás nincs

Hibafa grafikus elemkészlet

legfelső szintű vagy közbenső esemény

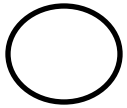

elsődleges (alapszintű) esemény

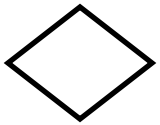

tovább nem vizsgált esemény

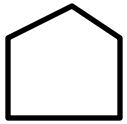

normál esemény (nem hiba vagy veszély)

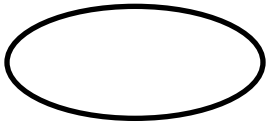

feltétel egy összetett esemény bekövetkezéséhez

ÉS kapu

VAGY kapu

Hibafa példa: Felvonó

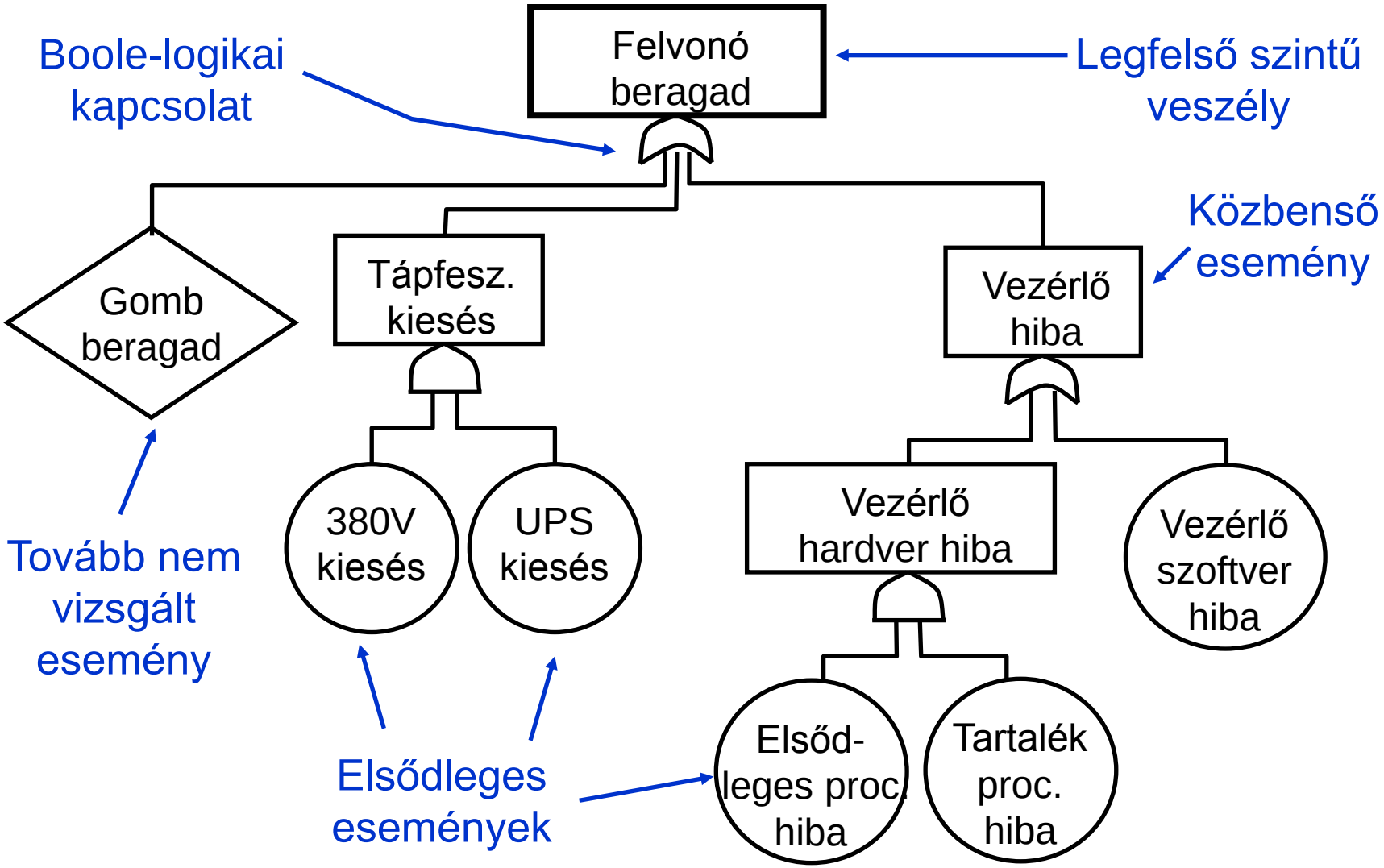

Hibafa analízis

- Minőségi (kvalitatív) analízis:
  - Hibafa redukció: Közbenső események feloldása
    $\rightarrow$ diszjunktív normál forma (OR a legtetején)
  - Azonosítható
    - Egyszeres hibapont (SPOF)
    - Kritikus esemény (több ágban is szerepel)
- Mennyiségi (kvantitatív) analízis:
  - Alapszintű eseményekhez rendelt valószínűségek
    - Komponens-adat, tapasztalat, becslés
  - Rendszerszintű veszély valószínűség számítása
    - AND kapu: szorzat (független eseményekre)
    - OR kapu: összegzés (felső becslés)
  - Problémák:
    - Korreláló hibák, időbeli (hiba)szekvenciák kezelése

2. Eseményfa analízis

- Előrelépő analízis:
  Elsődleges események következményeit vizsgálja
  - Kiváltó esemény: pl. egy komponens hibája
  - Következmények: más komponensek állapotától függ
  - Sorrendezés: oksági kapcsolat, időbeli viszony
  - Elágazások: események bekövetkezése
- Hibázási „forgatókönyvek” vizsgálata
  - Utak valószínűsége (elágazások valószínűsége alapján)
  - Védelmi rendszerek hatékonysága
- Előnyök: Eseményszekvenciák vizsgálhatók
  - Korlátok: Komplexitás, többszörös események, minden kiváltó eseményhez külön diagram

Eseményfa példa: Reaktorhűtés

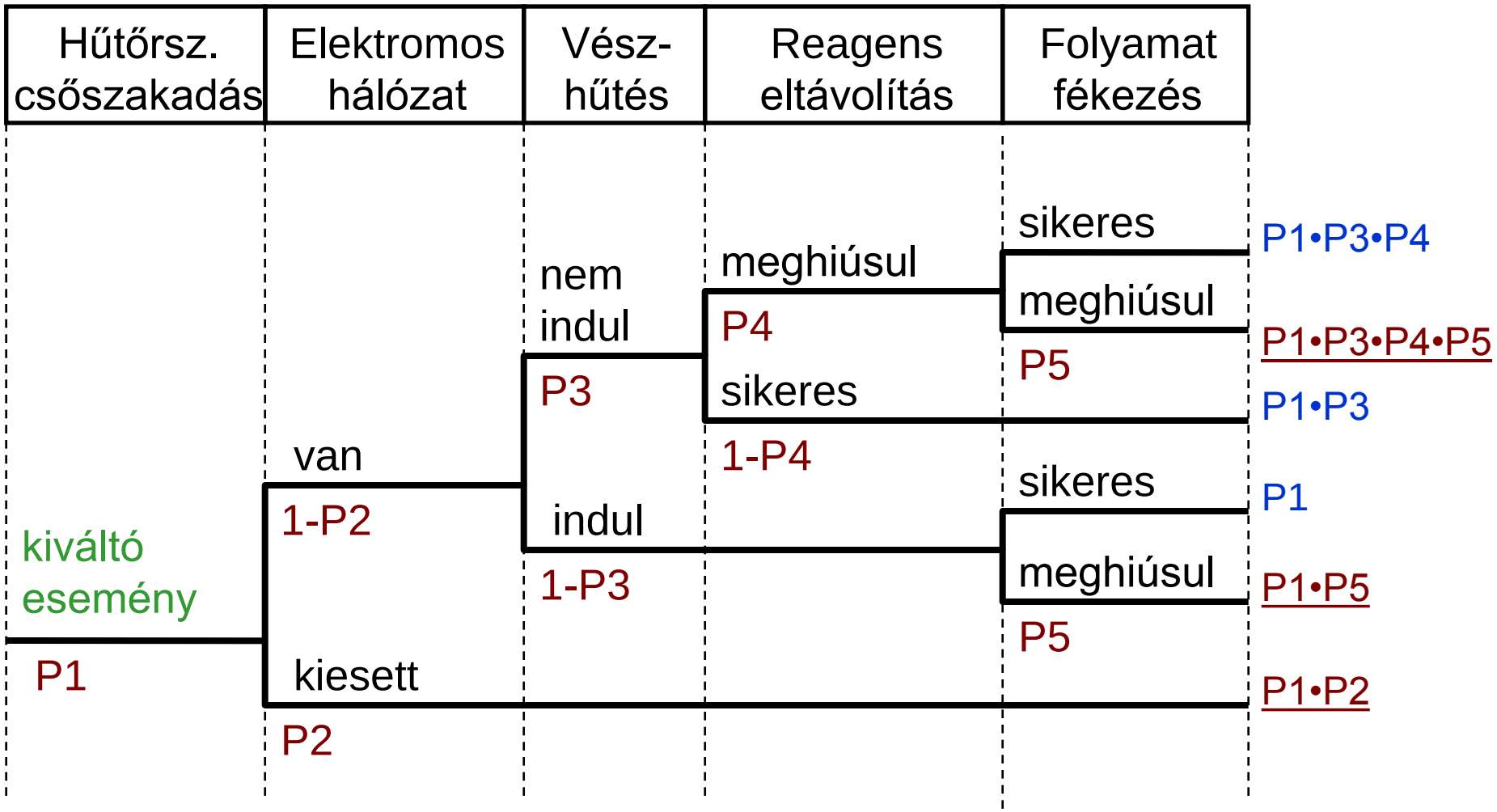

3. Ok-következmény analízis

- Eseményfa és hibafa összekapcsolása
  - Eseményfa: forgatókönyvek (szekvencia)
  - Csatolt hibafa: esemény bekövetkezés „indoklása”, rendelkezésre állás számítása
- Előnyök:
  - Szekvenciák (előrelépő analízis) és ok-okozati kapcsolatok (hátralépő analízis) együtt
- Korlátok:
  - Minden kritikus eseményhez külön diagram szükséges

Példa ok-következmény analízisre

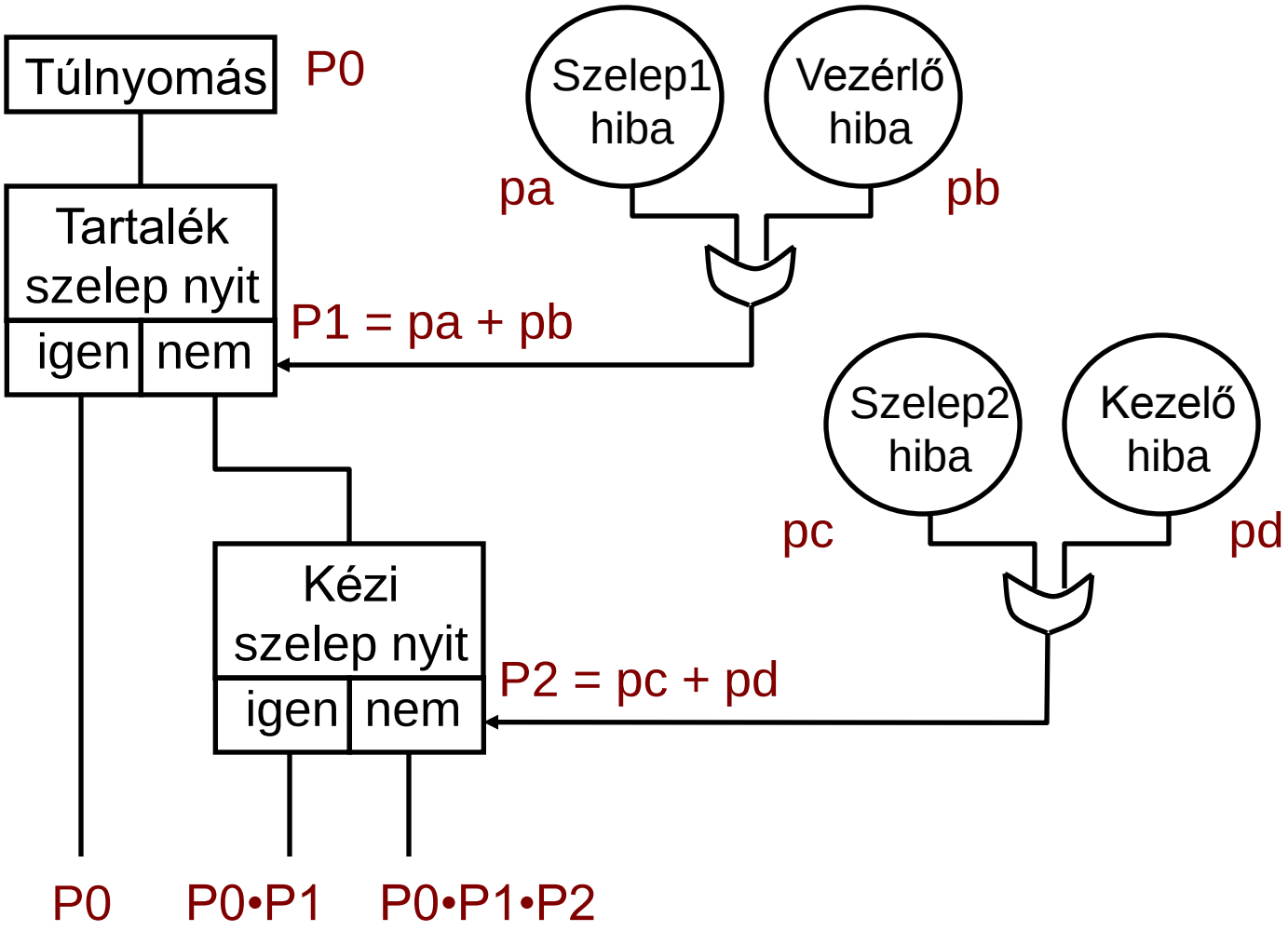

4. Hibamód és -hatás analízis (FMEA)

- Hibák és hatásaik felsorolása
- Előny:
  - Szisztematikus áttekintés
  - Redundancia felismerése

Komponens	**Hibamód**	**Valószínűség**	**Hatás**
L határérték-túllépés vizsgálat	> L átmegy ≤ L nem megy át	65% 35%	- túlnyomás - technológiai hiba
...	...	...	...

A modell alapú elemzés módszerei

Cél: Architektúra változatok kiértékelése

- Analízis modellek készítése és paraméterezése az architektúra modellje alapján
  - Matematikai modell, jellemzői számíthatók („megoldható” modell)
- Mit ír le az analízis modell?
  Komponens paraméterek -> Rendszerszintű jellemzők
  - Teljesítmény
  - Megbízhatóság
  - Biztonság
  - Adatbiztonság
- Moduláris modellalkotás a tipikus
  - Architektúra: Komponensek és kapcsolatok
  - Analízis modell: Ehhez analízis modellkönyvtár

Modell alapú architektúra vizsgálatok áttekintése

	Teljesítmény modell	**Megbízhatósági modell**	**Biztonsági modell**
Komponens paraméterek	Funkció lokális végrehajtási idő, taszk prioritás, processzor ütemezés	Meghibásodási tényező, lappangási idő, javítási tényező, hibafedés, …	Veszély gyakoriság
Kapcsolat paraméterek	Hívás továbbítási gyakoriság, hívás szinkronitás	Hibaterjedési valószínűség, hibaterjedés feltételei, javítási stratégia	Veszély forgatókönyv, veszély kombinációk
Modell	Sorbanállási háló	Markov-lánc, Petri-háló	Markov-lánc, Petri-háló
Rendszer jellemzők (számított)	Kiszolgálási idő, taszk áteresztő-képesség, processzor kihasználtság	Megbízhatóság, rendelkezésre állás, készenlét, MTTF, MTTR, MTBF	Rendszerszintű veszély gyakoriság

Első példa: Teljesítmény modellezés

	Teljesítmény modell	**Megbízhatósági modell**	**Biztonsági modell**
Komponens paraméterek	Funkció lokális végrehajtási idő, taszk prioritás, processzor ütemezés	Meghibásodási tényező, lappangási idő, javítási tényező, hibafedés, …	Veszély gyakoriság
Kapcsolat paraméterek	Hívás továbbítási gyakoriság, hívás szinkronitás	Hibaterjedési valószínűség, hibaterjedés feltételei, javítási stratégia	Veszély forgatókönyv, veszély kombinációk
Modell	**Sorbanállási háló**	Markov-lánc, Petri-háló	Markov-lánc, Petri-háló
Rendszer jellemzők (számított)	Kiszolgálási idő, taszk áteresztő-képesség, processzor kihasználtság	Megbízhatóság, rendelkezésre állás, készenlét, MTTF, MTTR, MTBF	Rendszerszintű veszély gyakoriság

Teljesítmény modellezés (LQN)

Taszk (szerver):
- Funkciók (hívási pontok)
- Prioritás
- Processzor ütemezés

Kérés:
- Gyakoriság

Funkció:
- Lokális végrehajtási idő
- Továbbhívás gyakoriság

Hívás:
- Szinkronitás

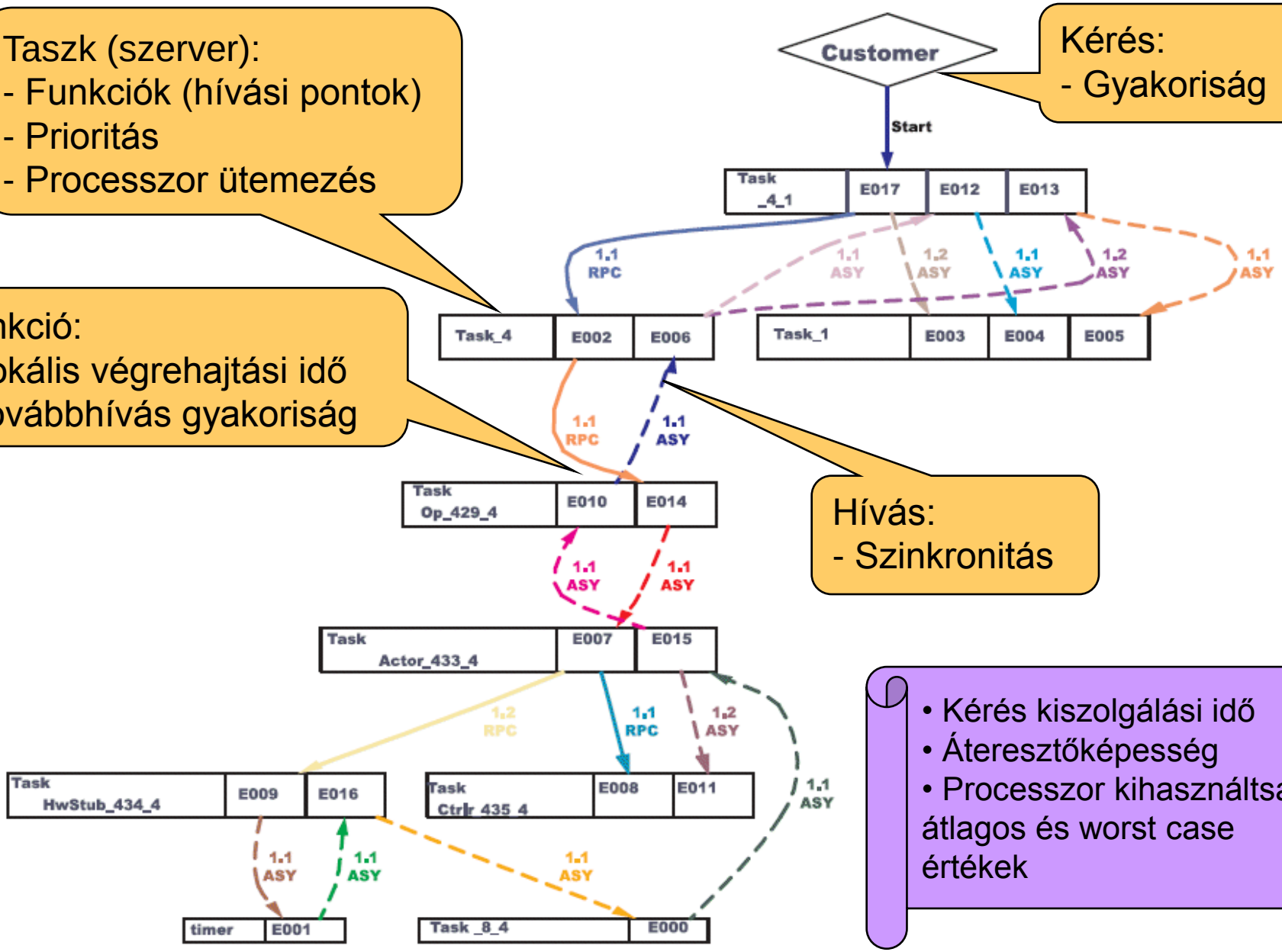

- Kérés kiszolgálási idő
- Áteresztőképesség
- Processzor kihasználtság

átlagos és worst case értékek

Az architektúra leképezése teljesítménymodellre

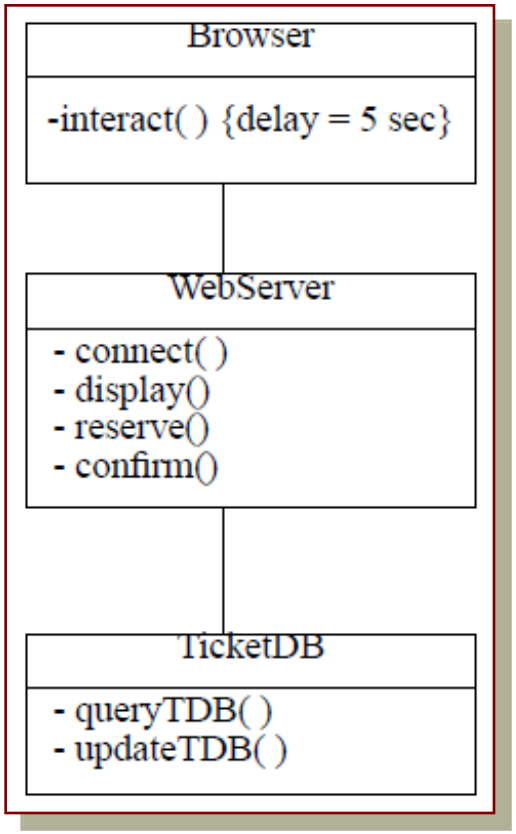

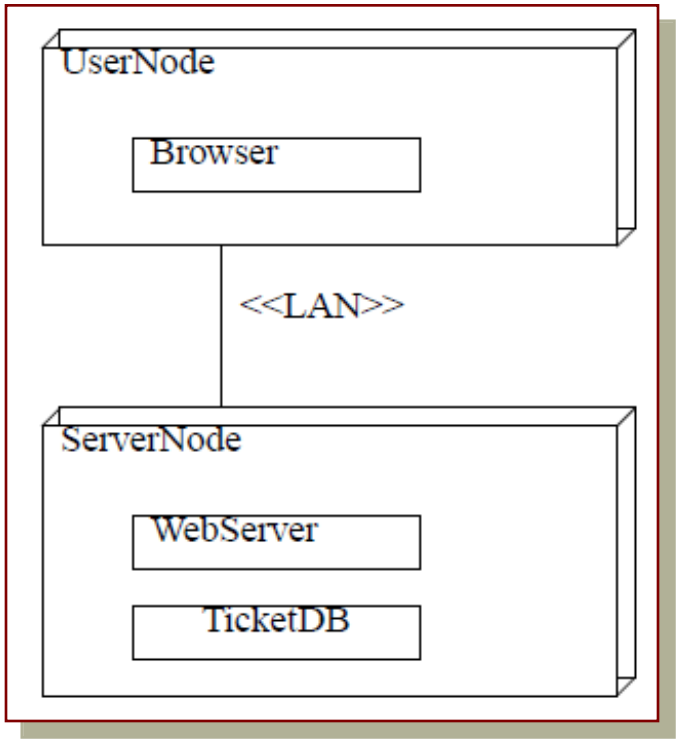

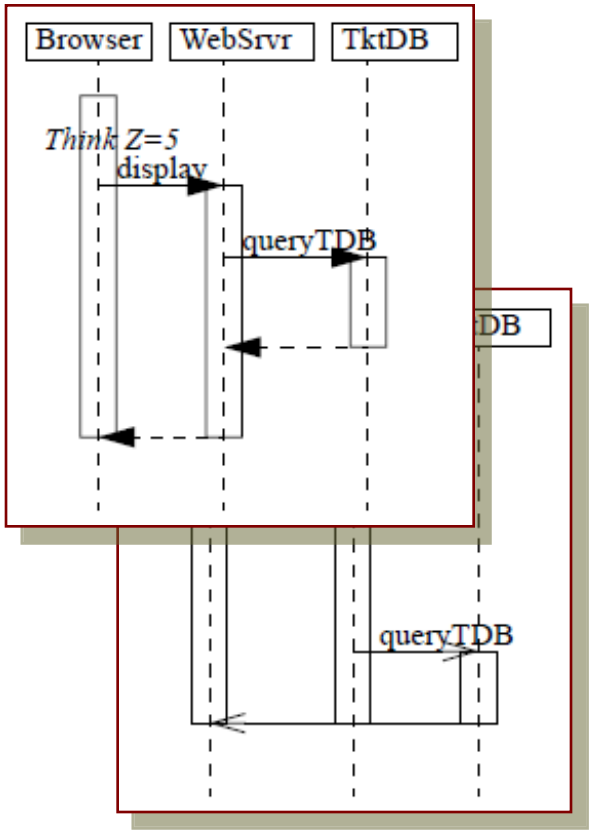

Osztályok Telepítés Interakciók

Lokális teljesítmény paraméterek megadása:

- Attribútumok (konvenció alapján értelmezhető)
- UML tagged value

Az architektúra leképezése teljesítménymodellre

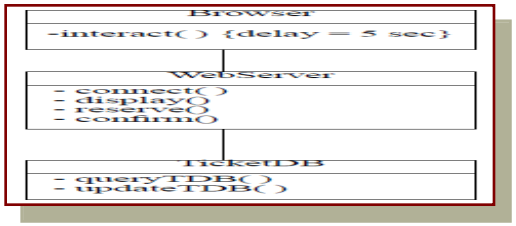

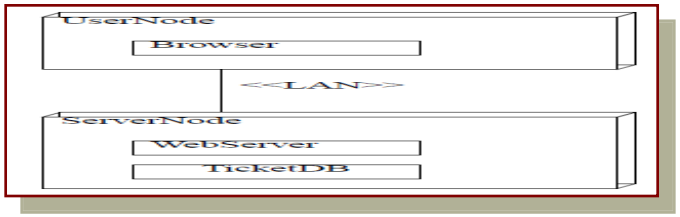

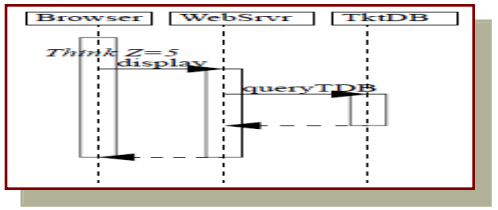

Osztályok

Telepítés

Interakciók

Modell-
transzformáció

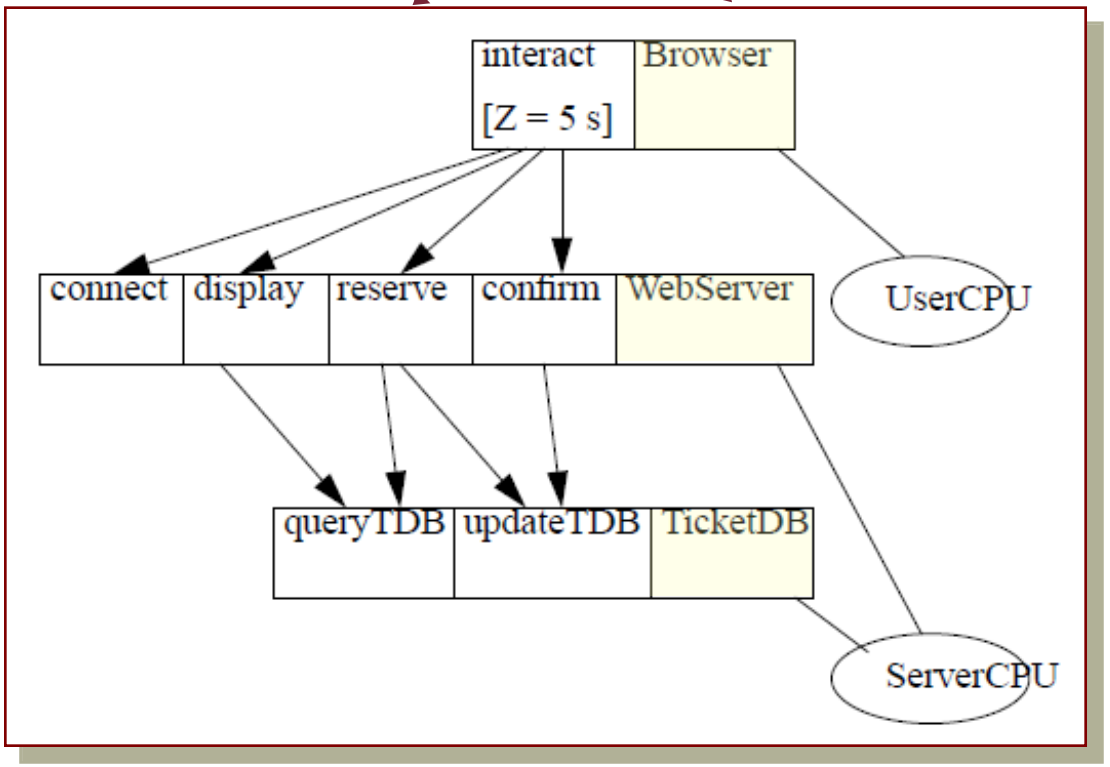

LQN
teljesítmény-
modell

Az architektúra leképezése teljesítménymodellre

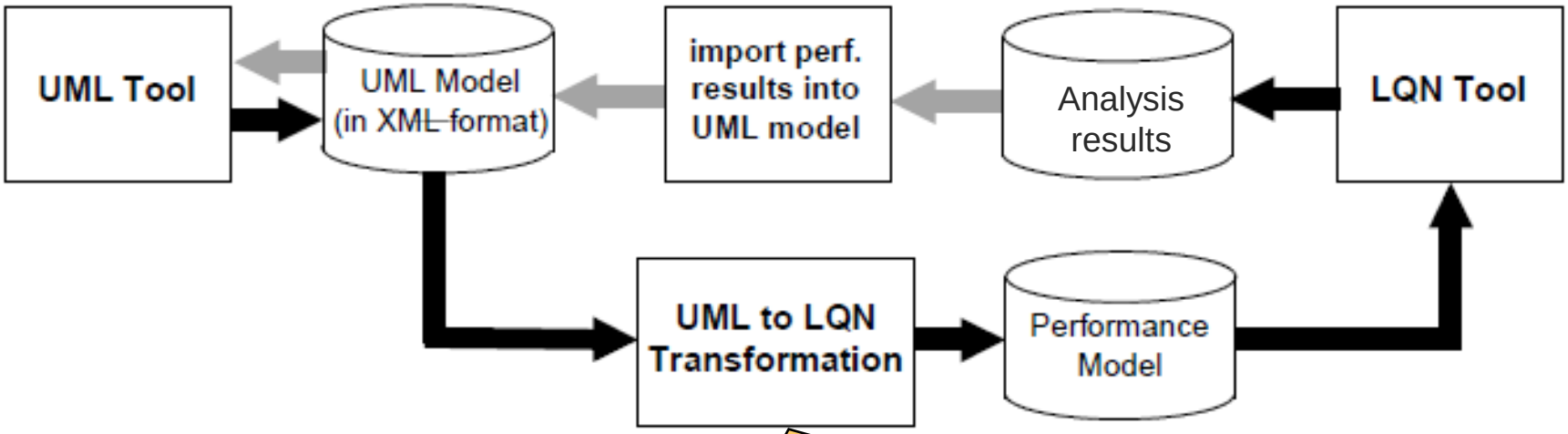

- Architektúra minták használata

Szinkron üzenetküldés

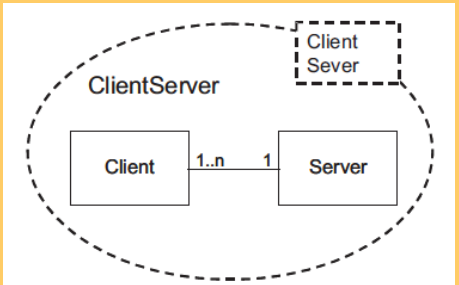

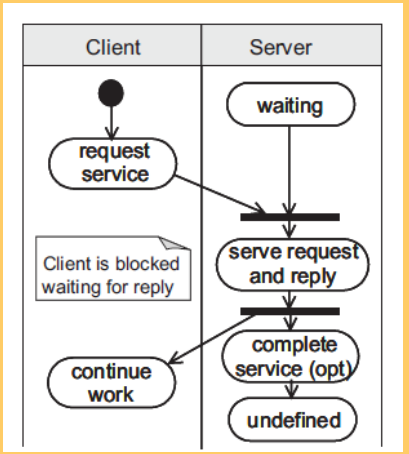

Második példa: Megbízhatósági modellezés

	Teljesítmény modell	**Megbízhatósági modell**	**Biztonsági modell**
Komponens paraméterek	Funkció lokális végrehajtási idő, taszk prioritás, processzor ütemezés	Meghibásodási tényező, lappangási idő, javítási tényező, hibafedés, …	Veszély gyakoriság
Kapcsolat paraméterek	Hívás továbbítási gyakoriság, hívás szinkronitás	Hibaterjedési valószínűség, hibaterjedés feltételei, javítási stratégia	Veszély forgatókönyv, veszély kombinációk
Modell	Sorbanállási háló	**Markov-lánc, Petri-háló**	Markov-lánc, Petri-háló
Rendszer jellemzők (számított)	Kiszolgálási idő, taszk áteresztő-képesség, processzor kihasználtság	Megbízhatóság, rendelkezésre állás, készenlét, MTTF, MTTR, MTBF	Rendszerszintű veszély gyakoriság

UML alapú megbízhatósági modellezés

UML architektúra modell

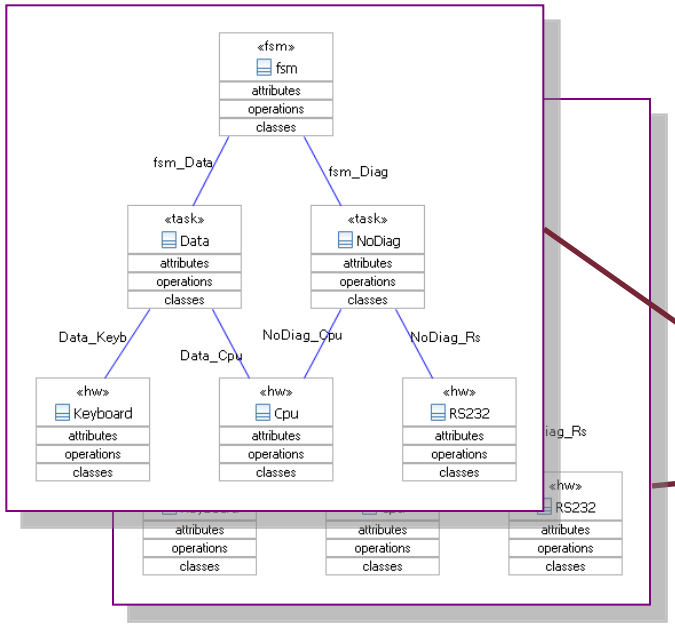

Megbízhatósági modell konstrukció

Analízis alhálók

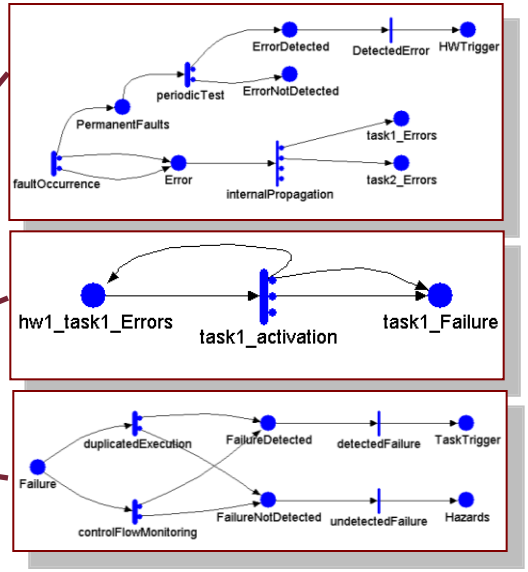

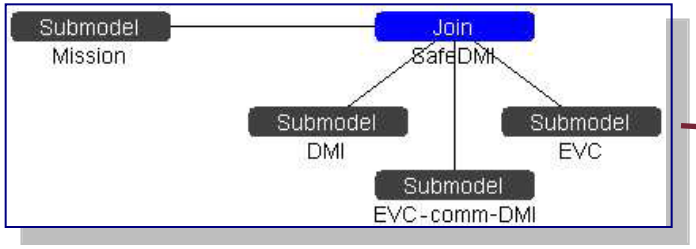

Rendszerszintű megbízhatósági modell (sztochasztikus aktivitás hálózat)

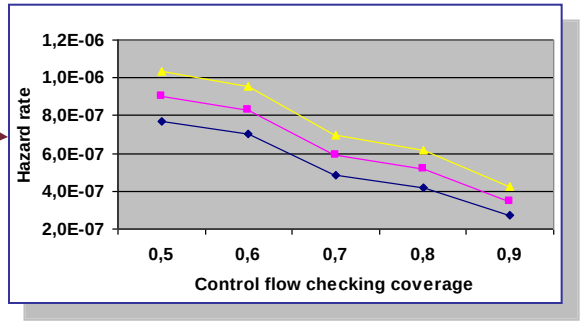

Analízis eredmények

Megbízhatósági modellezés – Tervezői modell

Komponens:
- Típus (HW, SW)
- Szerep (variáns, red. menedzser)
- Meghibásodási jellemzők:
  * meghibásodási gyakoriság,
  * lappangási idő,
  * javítási idő

Kapcsolat:
- Hibaterjesztési jellemzők:
  * hibaterjesztési valószínűség

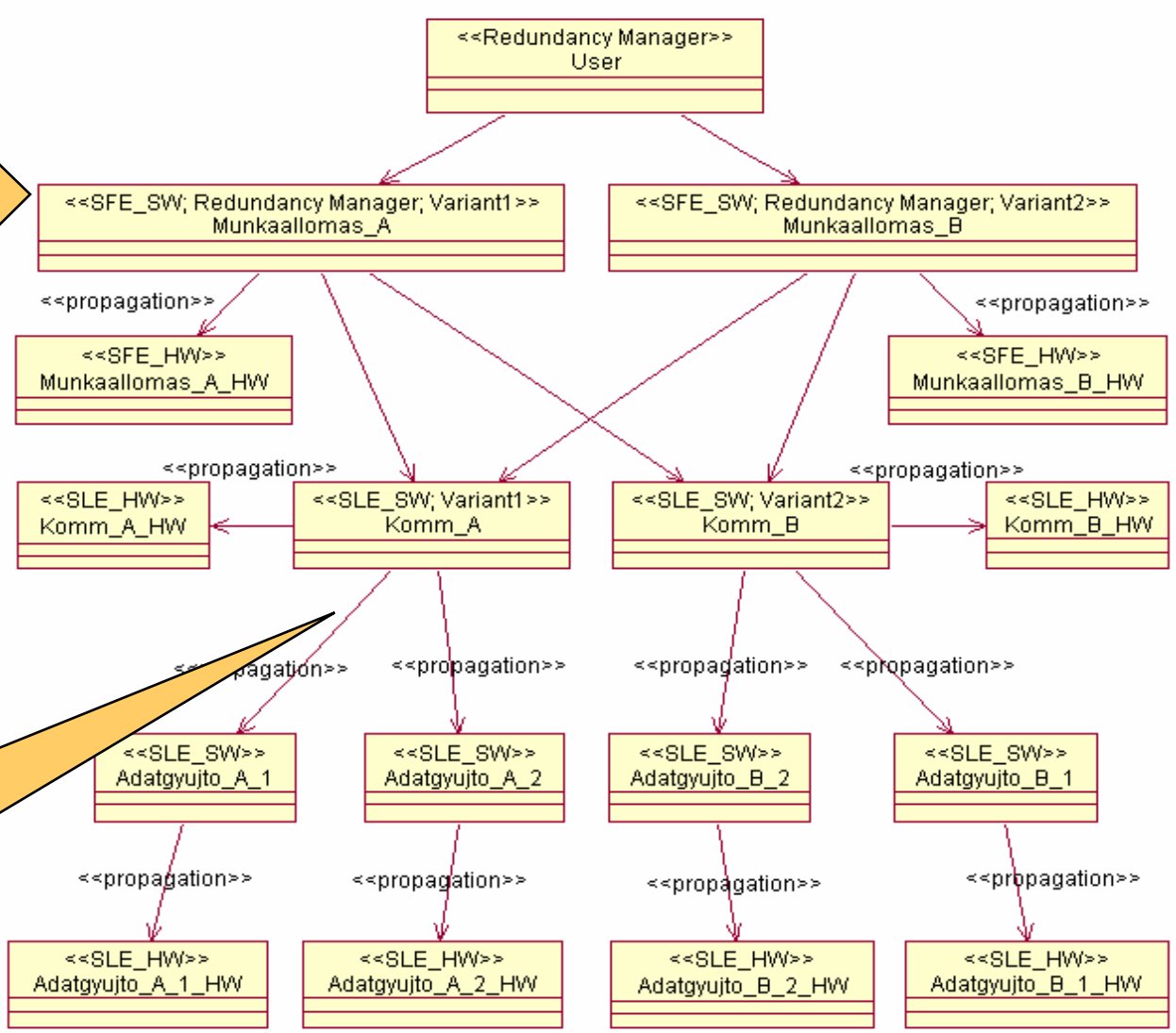

Egy HW erőforrás (pl. memória) analízis modellje

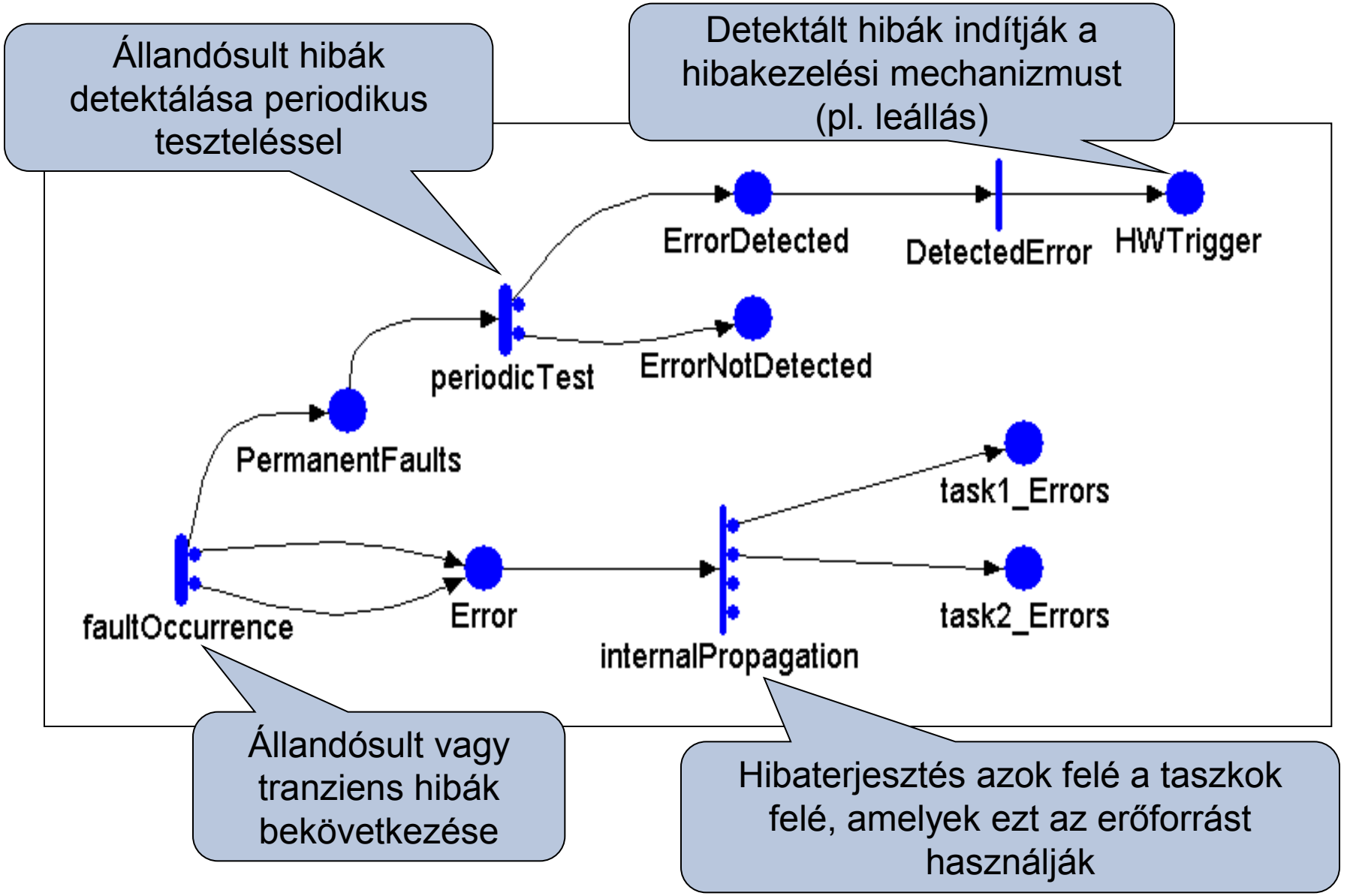

A hibaterjesztés analízis modellje

Hiba olyan erőforrásban, amit a taszk használ

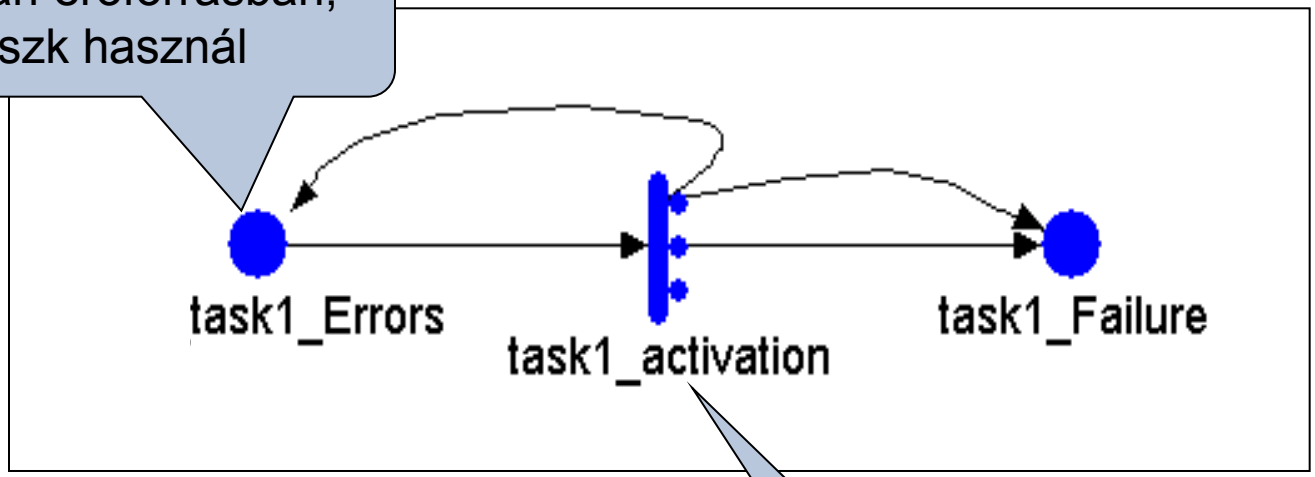

Taszk aktiválási gyakoriság, hiba aktiválási lehetőségek:

- aktivált hiba, ami a rendszerben marad
- aktivált hiba, felülíródik, de hatása van
- hatás nélkül felülírt hiba

Egy szoftver taszk analízis modellje

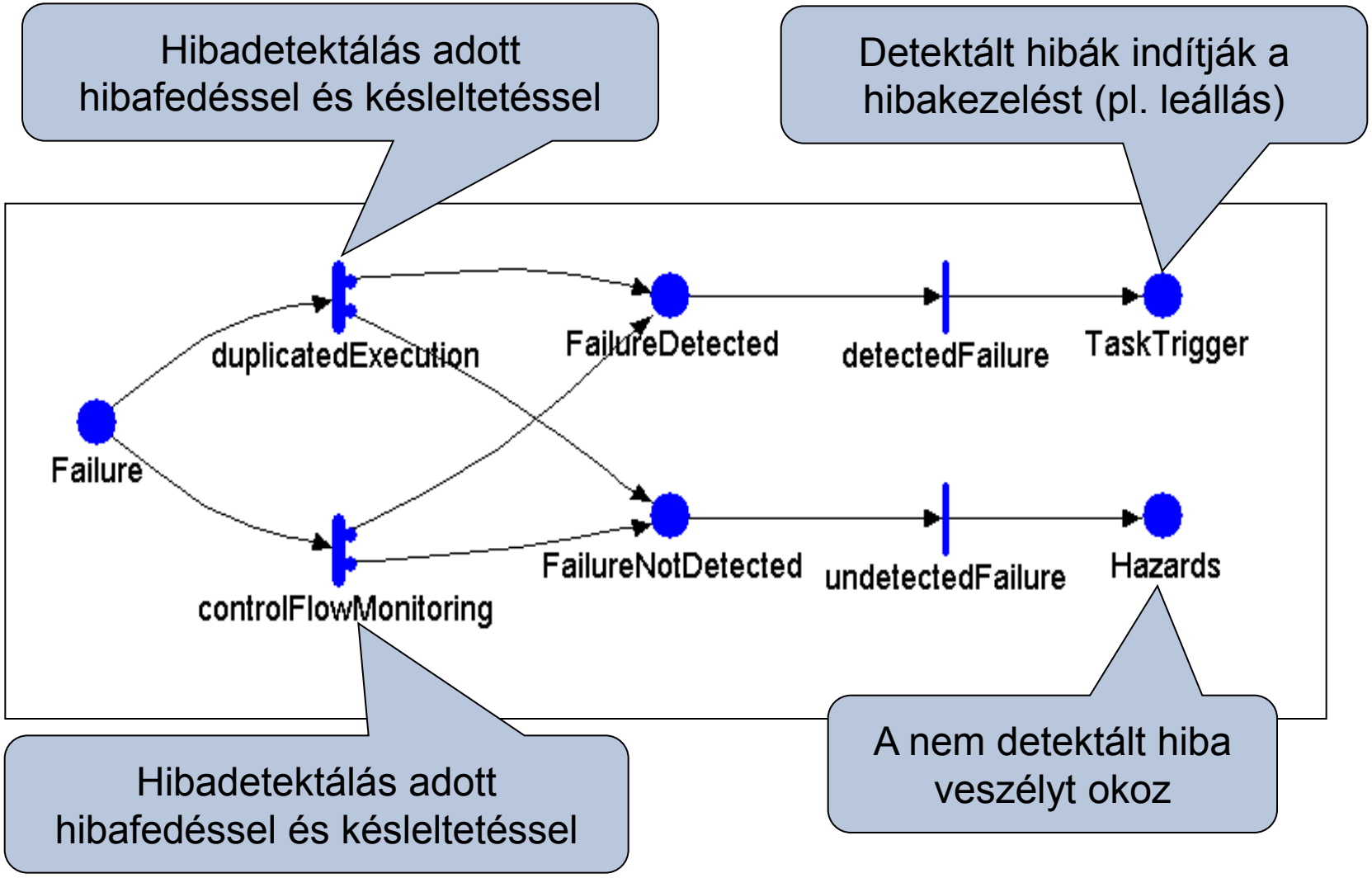

Analízis eredmény (példa)

- Ha a hibadetektálás hibafedése 50% alá csökken, akkor a SIL2 követelmény (10^{-7}<THR<10^{-6}) nem teljesül

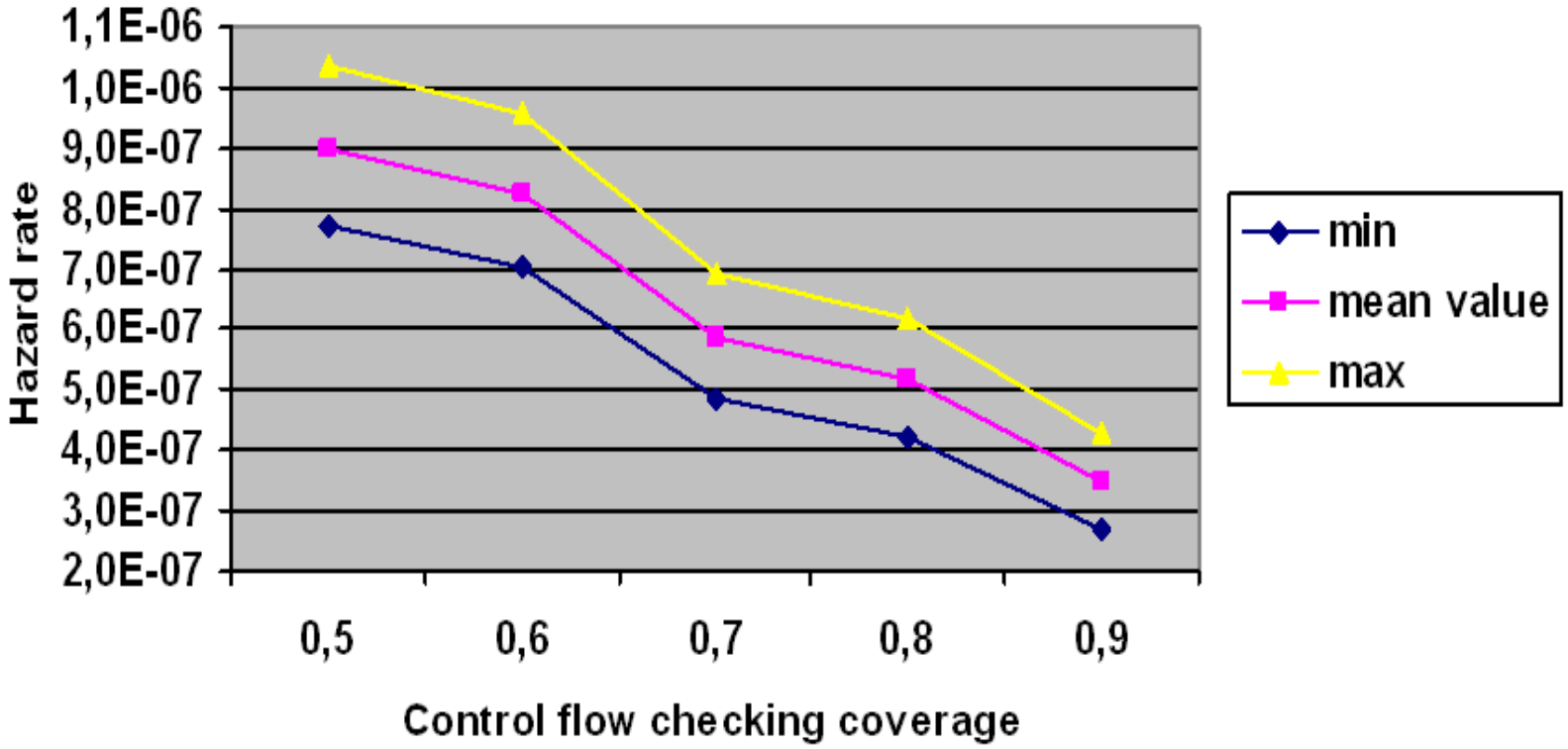

Automatikus analízis eszköz

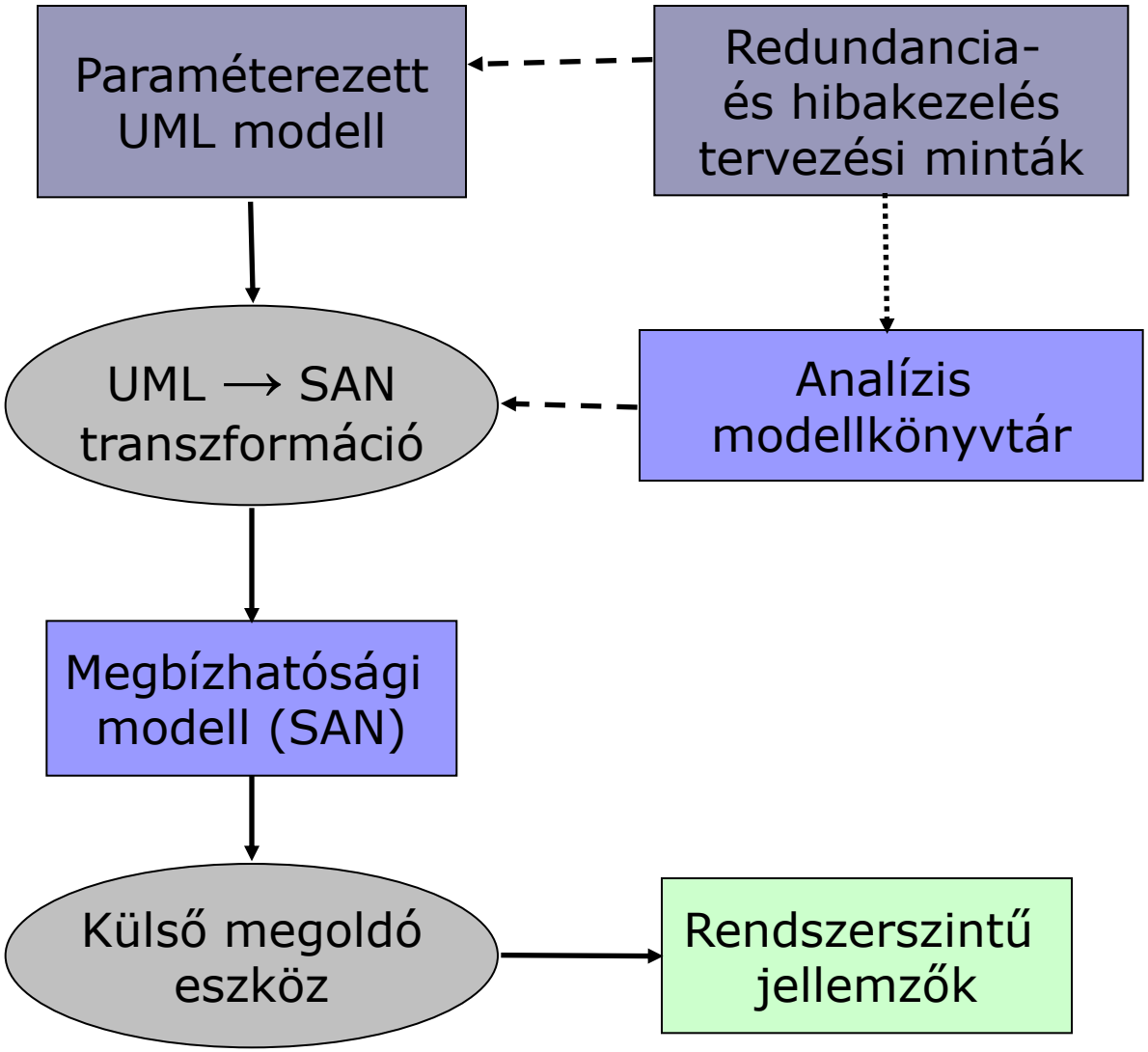

Tartalomjegyzék

- A fázis ki- és bemenetei
- Az architektúra tervek elkészítése
  - A komponensek azonosítása
  - Mit határoz meg az architektúra?
- Ellenőrzési feladatok
  - Követelményeknek való megfelelőség, követhetőség
  - Hibahatások vizsgálata
  - Extra-funkcionális követelmények vizsgálata
- Teszt tervezés

Szoftver-hardver integrációs tesztterv

- Dokumentálandó:
  - Teszt esetek, típusok
  - Teszt környezet (eszközök, konfiguráció leírás)
  - Teszt kritériumok (teljes elvégzés megítélhető)
- Tevékenységek
  - Telepítés és rendszerintegráció megkülönböztetve
  - Telephelyi és alkalmazói tesztek elkülönítése
  - Teszt esetek és eredmények gépi rögzítése
- Teszt módszerek: Ld. az integrációs fázistól!
  - Integrációs tesztek
  - Rendszertesztek

Összefoglalás

- A fázis ki- és bemenetei
- Az architektúra tervek elkészítése
  - A komponensek azonosítása
  - Mit határoz meg az architektúra?
- Ellenőrzési feladatok
  - Követelményeknek való megfelelőség, követhetőség
  - Hibahatások vizsgálata
  - Extra-funkcionális követelmények vizsgálata
- Teszt tervezés